



МӘДЕНИ МҰРА
ғылыми журнал

КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ
научный журнал

CULTURAL HERITAGE
science journal

ISSN: 2708-3365

№ 3 (102)

Астана
2023

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

СЫДЫҚОВ Айбек Жексеналыұлы	– PhD докторы (алқа төрағасы) (Қазақстан)
ИБРАЕВА Ақмарал Ғосманқызы	– алқа төрағасының орынбасары, Қазақстан ұлттық жаратылыстану ғылымдары академиясының академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
ТАЙМАҒАМБЕТОВ Жәкен Қожахметұлы	– ҚР ҰҒА академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
САМАШЕВ Зайнолла Самашұлы	– тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
АЙМҰХАМБЕТ Жанат Әскербекқызы	– филология ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
ҮМІТҚАЛИЕВ Ұлан Үмітқалиұлы	– тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)
МЕРЦ Виктор Карлович	– тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)
ЖАБАҒИН Мақсат	– тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)
БИҒОЖИН Ұлан Зейноллаұлы	– PhD докторы (Қазақстан)
САБИТОВ Жаксылық	– PhD докторы (Қазақстан)
ДЮПЮЙ Пауло	– PhD докторы (Қазақстан)
ҚАРА Әбдуақап	– доктор, профессор (Түркия)
ШАМИЛЬОГЛУ Юлай	– PhD, профессор (АҚШ)
АЙТПАЕВА Гулнара Амановна	– филология ғылымдарының докторы, профессор (Қырғызстан)
РАДИВОЖЕВИЧ Мильяна	– PhD, қауымдастырылған профессор (Ұлыбритания)

EDITORIAL BOARD:

Aibek Sydykov	– Doctor PhD (Chairman of the editorial board) (Kazakhstan)
Akmaral Ibrayeva	– Deputy chairman of the editorial board, Doctor of historical sciences, professor, Academician of the National Academy of Natural Sciences of Kazakhstan (Kazakhstan)
Zhaken Taimagambetov	– Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Kazakhstan)
Zainolla Samashev	– Doctor of Historical Sciences, (Kazakhstan)
Zhanat Aimukhambet	– Doctor of Philology, Professor (Kazakhstan)
Ulan Umitkaliev	– Candidate of Historical Sciences (Kazakhstan)
Victor Merts	– Candidate of Historical Sciences (Kazakhstan)
Maxat Zhabagin	– Candidate of Historical Sciences (Kazakhstan)
Ulan Bigozhin	– PhD (Kazakhstan)
Zhaxylyk Sabitov	– PhD (Kazakhstan)
Paula Dupuy	– PhD (Kazakhstan)
Kara Abdulvahap	– Doctor, professor (Turkey)
Uli Shamiloglu	– PhD, professor (USA)
Gulnara Aitpaeva	– Doctor of Philology, Professor (Kyrgyzstan)
Radivojevic Miljana	– PhD, Associate professor (UK)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

СЫДЫКОВ Айбек Жексеналыевич	– PhD доктор (председатель коллегии) (Казахстан)
ИБРАЕВА Акмарал Госмановна	– заместитель председателя коллегии, Академик Казахстанской национальной академии естественных наук, доктор исторических наук, профессор (Казахстан)
ТАЙМАҒАМБЕТОВ Жәкен Қожахметұлы	– ҚР ҰҒА академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
САМАШЕВ Зайнолла Самашұлы	– доктор исторических наук, профессор (Казахстан)
АЙМҰХАМБЕТ Жанат Әскербекқызы	– доктор филологических наук, профессор (Казахстан)
ҮМІТҚАЛИЕВ Ұлан Үмітқалиұлы	– кандидат исторических наук, профессор (Казахстан)
МЕРЦ Виктор Карлович	– кандидат исторических наук, профессор (Казахстан)
ЖАБАҒИН Мақсат	– кандидат исторических наук, профессор (Казахстан)
БИҒОЖИН Ұлан Зейноллаұлы	– PhD доктор (Казахстан)
САБИТОВ Жаксылык	– PhD доктор (Казахстан)
ДЮПЮЙ Пауло	– PhD доктор (Казахстан)
ҚАРА Әбдуақап	- Доктор, профессор (Турция)
ШАМИЛЬОГЛУ Юлай	– PhD, профессор (США)
АЙТПАЕВА Гулнара Амановна	- доктор филологических наук, профессор (Кыргызстан)
Радивожевич Мильяна	- PhD, ассоциированный профессор (Великобритания)

МАЗМҰНЫ / CONTENT / СОДЕРЖАНИЕ

Этнология / Ethnology / Этнология

Тоқтабай А.У. Қазақстан территориясындағы суландыру жүйелерінің пайда болуы және дамуы

Toktabay A.U. Emergence and development of systems of irrigation in the territory of Kazakhstan

Тоқтабай А.У. Возникновение и развитие систем орошения на территории Казахстана.....7

Елкей Н.Н. Ұлттық құндылықтарымызды сақтау - ұлттық бірегейліктің негізі

Yelkey N.N. Preservation of national values is the basis of national identity

Елкей Н.Н. Сохранение национальных ценностей - основа национальной идентичности.....19

Музейтану / Museology / Музееведение

Ибраева А.Г. Музей ісінің теориялық-әдіснамалық мәселелері

Ibrayeva A.G. Theoretical and methodological issues of the museum affairs

Ибраева А.Г. Теоретико-методологические проблемы музейного дела.....33

Археология / Archaeology / Археология

Ребекка С. Робертс. Археологиядағы микроорта қалдықтары: фитоолиттер мен фекалді сферолиттер және оларды Қазақстанның археологиялық қабаттарындағы адам мен қоршаған ортаның әрекеттесуін зерттеуге қолдану

Rebecca C. Roberts. Micro-environmental remains in archaeology: phytoliths and faecal spherulites and their application for the study of human-environment interactions in archaeological sediments in Kazakhstan

Ребекка С. Робертс. Остатки микросреды в археологии: фитоолиты и фекальные сферолиты и их применение для изучения взаимодействия человека и окружающей среды в археологических отложениях Казахстана.....48

Дәрменов Р.Т. Оңтүстік Қазақстан тұрғын үйлеріндегі халық сәулет өнерінің құрылыс материалдары мен конструктивтік әдістері

Darmentov R.T. Construction materials and constructive methods of folk architecture in the dwellings of South Kazakhstan

Дәрменов Р.Т. Строительные материалы и конструктивные приемы народной архитектуры в жилищах Южного Казахстана.....68

Қасенәлі А., Есен С., Мұсырманқұл П., Қызырхан М., Сералиев А. Ұялы қорымында 2023 жылы жасалған зерттеу жұмыстарының алғашқы нәтижелері

Kassenali A., Yessen S., Musyrmsnkul P., Kyzyrhan M., Seraliev A. The first results of research on the Uyaly necropolis in 2023

Касенали А., Есен С., Мусырманкул П., Кызырхан М., Сералиев А. Первые результаты исследований 2023 года на некрополе Уялы.....80

Трещёва С.П. Орталық Қазақстандағы металл өндірісінің тарихы

Trescheva S.P. The origins of big metal in Central Kazakhstan

Трещёва С.П. Истоки большого металла Центрального Казахстана.....92

Филология / Philology / Филология

Шауенова Г.Ә. Абай шәкірттерінің публицистикалық шығармашылығының жанрлық сипаты мен ерекшеліктері

Shaunenova G.A. The genre nature and features of the publicistic work of Abay's disciples

Шауенова Г.А. Жанровые черты особенности публицистической деятельности учеников Абая.....106

Бектұрсын А.С. Халық ертегілеріндегі есімдерге филологиялық және этнографиялық талдау

Bektursyn A.S. Philological and ethnographic analysis of names in folk tales

Бектұрсын А.С. Филологический и этнографический анализ имен в народных сказках.....116

Біздің музей / History of our museum / История нашего музея

Ибраева Г.Б. С. Сейфуллин музейі: өткені мен бүгіні

Ibraeva G.B. S. Seifullin museum: past and present

Ибраева Г.Б. Музей С. Сейфуллина: прошлое и настоящее.....129

Рецензия / Review / Рецензия

Жайлыбай Д.Ж., Әшім Б.Ә. Далаева Т.Т., Султанғалиева Г.С. Визуальная антропология новой социальной истории Казахстана XIX – начала XX вв. (Алматы, ИД «Жібек жолы», 2022. 240 с.) монографиясына БУКРЕВЬЮ.....136

Рецензия / Review / Рецензия

<https://doi.org/10.47500/2023.v15.i3.11>

***Жайлыбай Д.Ж.¹, Әшім Б.Ә.²**

¹Қазақстан Республикасы Ұлттық музейі

Астана қ., Қазақстан

*¹ e-mail: daulet_87@bk.ru

²Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты

Алматы қ., Қазақстан

² e-mail: ashim.baglan@gmail.com

Далаева Т.Т., Султанғалиева Г.С. Визуальная антропология новой социальной истории Казахстана XIX - начала XX вв. (Алматы, ИД "Жибек жолы", 2022. 240 с.) монографиясына БУКРЕВЬЮ

2022 жылы баспадан шыққан Т.Т. Далаева мен Г.С. Султанғалиеваның «Визуальная антропология новой социальной истории Казахстана XIX – начала XX вв.» атты монографиясы Қазақстанның XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басындағы әлеуметтік тарихына арналады. Зерттеу жұмысы негізгі үш бөлімнен, терминдер, қосымша визуалды құжаттардың тізімінен тұрады.

Бірінші бөлім, «Методы визуальной антропологии в исследованиях новой социальной истории Казахстана XIX – нач. XX вв.» деп аталады. Бұл бөлімде визуалды антропологияның Жаңа заманда қалыптасып, тарихи деректердің фотоқұжат ретінде сақтала бастауы, мәдени құндылықтардың визуалды тұрғыда қарастырылуы берілген. Сонымен қатар, визуалды антропологияның теориялық негіздері ретінде М. Баль, Г. Бэм, Т. Митчелдің және басқалардың еңбектері пайдаланылған.

Мұнда қоғамдағы жаңа технологиялардың дамуымен қоса, тарихи зерттеулердегі негізгі бағыттың бірі визуалды

көріністерге басымдық бере бастағанын байқауға болады. Зерттеу жұмысында бұл үрдісті баспасөз беттерінің кең таралуы, әртүрлі фотолардың, суреттердің газет беттерінде жариялануы тарихи деректерді күрделендіре түскенімен түсіндіреді. Ғылымдағы мұндай бетбұрыстарды байқаған зерттеушілер қоғамдық ғылымдарда визуалды антропологияның бағыттарының қалыптасуының негізі ретінде қарастырады. Монографиялық еңбекте қоғамдық ғылымдардағы осындай өзгерістер XXІ ғасырдың басында қарқын алып, арнайы бағыт ретінде ғылыми мектептер құрылып, оның басында М. Бэнкс, Дж. Руби сынды зерттеушілердің материалдық мәдениеттің адам денесіндегі көрінісіне назар аударатын зерттеулері тұрғанын көрсетеді. Бұл тұжырымдарда киім, әшекей бұйымдардың көрінісі визуалды антропологиялық тұрғыда қарастырылды. Антропологиядағы мұндай зерттеулер визуалды антропологияның негізгі әдістерін кеңейтіп, тереңдете

түсті. Авторлардың бұл бағыттағы жұмыстары басқа зерттеушілердің ізденістерімен жалғасып, ресейлік авторлардың және қазақстандық зерттеушілердің еңбектеріндегі осындай сипаттамалары берілген. Монографияда қазақстандық авторлардың визуалды антропологиялық әдістері негізіне деректанулық тұрғыда қарастырылғаны тілге тиек етіледі. Тұтас алғанда, алғашқы бөлім визуалды антропологияның теориялық негіздері мен тарихнамасына арналады.

Монографияның екінші бөлімі «Визуальные материалы по новой социальной истории XIX – нач. XX вв.» деп аталады. Бұл бөлімде XIX ғасырға жататын фотоқұжаттарды, архив материалдарын, суреттер, кескіндемелер, бейнелеу өнері туындыларын, газет беттеріндегі иллюстрациялар жан-жақты талданған. Соның ішінде Джон Кэстлдің Кіші жүз ханы Әбілқайыр ханның суретін салуын, қазақтардың көшпелі өмірін сипаттайтын кескіндемелерді береді. Сонымен қатар, М.М. Сажиннің «Кочевка казахов в окрестностях Омска» (1875), Н.Г. Хлудовтың «Переправа в брод» (1909) және тағы басқа өнер туындылары қазақтардың өмір тіршілігін көрсететіні аталып өтеді. Авторлар осындай туындыларды визуалды антропологиялық әдістер арқылы тиімді талдап, оның әлеуметтік тарихының маңызын ашады. Ал газет беттеріндегі материалдар негізін «Тургайская газетадағы» берілген суреттер арқылы көрсеткен. Оның басым бөлігі Торғай қазақтарына қатысты мақалалар мен хабарламаларға тиесілі суреттер болып табылады.

Зерттеу жұмысында XIX ғ. мен XX ғ. тоғысындағы фотоқұжаттарды тарихи дерек ретінде қарастыру мәселелері де қарастырылған. Соның ішінде патшалық Ресейдің Түркістан мен Далалық өлкені зерттеу барысында қалыптасқан

фотоколлекциялары қамтылған. Мұның ішінде «Туркестанский альбом» сияқты жинақтардың берілуі зерттеу жұмысының құндылығын арттырады. Сондай-ақ, С.М. Дудиннің фотоколлекцияларының материалдары визуалды антропологияның негізгі құралы ретінде көрсетілуі жаңа бағыттың ұтымды тұстарының бірі болып табылады.

Монографияның үшінші бөлімі «Новая социальная история Казахстана XIX – нач. XX вв. В архивных и визуальных документах: отдельные кейсы» деп аталып, қазақ жеріндегі әкімшілік бөліністер, бекіністердің салынуын сипаттай келе, қазақтардың күнделікті өмірінен хабар беретін фотоқұжаттар ұсынылады. XIX–XX ғғ. жататын суреттер мен фотоқұжаттар негізінен қазақ халқының материалдық мәдениетін айшықтайтын болса, авторлар осы тұрғыда күнделікті тұрмыс-тіршіліктің ерекшеліктерін жаңа әдістер арқылы талдауға тырысқан. Сонымен қатар, хаттар мен әртүрлі ресми құжаттардағы қазақ жерінің, ауылының бейнелерінің көрініс табуын зерттеушілер дерек ретінде қарастырып, визуалды антропологияның әдістері негізінде зерделейді.

Қорытындылай келе, монография XIX–XX ғғ. қазақ халқының мәдени-әлеуметтік өмірін визуалды деректер арқылы түсіндіреді. Зерттеу жұмысы әртүрлі әдебиеттер мен зерттеулерде, архив құжаттарындағы деректерді жаңа қырынан талдау нәтижесі болып табылады. Жалпы, қазақ халқының әлеуметтік өмірінен тыс, барлық этномәдени үрдістерді қамтитын зерттеу тақырыптары жаңа методологиялық тұрғыда қарастырылуы тиіс деп ойлаймыз. Бұл монографияны Қазақстандағы визуалды антропологиялық ізденістердің алғашқысы ретінде қабылдауға болады. Себебі, монографиялық жұмыста антропологи-

ялық мектеп өкілдерінің теориялық, методологиялық еңбектерін талдай келе, практикалық тұрғыда қазақ тарихын талдауға арналған.

Жалпы, визуалды антропологиялық бағыттың қазіргі этнология саласында да маңызы зор, бұл дәстүрлі мәдениет үлгілерін визуалды деректер арқылы

жаңа қырынан зерттеуге, сол кездің мәдени-әлеуметтік жағдайы тұрғысында айшықтауға мүмкіндік береді. Келешекте қазақстандық зерттеушілер батыстық методологияға сәйкестенетін әдістер арқылы зерттеулер жүргізуі тиіс деп ойлаймыз.

Авторлар туралы:

Жайлыбай Дәулет Жақсымұратұлы – магистр, этнограф, ҚР Ұлттық музейі, Үйлестіру және музей ісін дамыту бөлімінің жетекшісі;

ORCID – 0000-0003-4848-0632

SCOPUS –58155995600

Әшім Бағлан Әбдірахманұлы – PhD докторант, этнограф, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының ғылыми қызметкері.

ORCID – 0000-0001-9334-3229